

YALVAÇ KEÇE SANATININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU CURRENT STATE OF YALVAC FELT ART

Dr. Öğr. Üyesi Semra KILIÇ KARATAY

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi

semra.kilic@hotmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-0773-5021>

Öz

El sanatları içinde önemli bir yeri olan keçe sanatı kültürel kimliğimizin bir unsuru olarak varlığını sürdürebilen el sanatlarımızdandır. Ancak günümüzde keçe sanatı ve bu sanatı icra eden ustaların sayıları giderek azalmaktadır. Keçe sanatında tepme keçe yapımı tekniği ile elde edilen aba, yaygı ve örtü amaçlı ürünler elde edilmektedir. Ancak son dönemlerde turistik ve hediyelik eşya üretiminde olduğu gibi birçok sanatçının eserlerinde keçe kullanımı görülmektedir.

Yalvaç'ta keçe üretimi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Günümüzde bu sanatı icra eden sanatçı sayısı azda olsa üretimi yapılmaktadır. İlçede yapılan ulusal veya uluslararası sanat etkinlikleri ile Yalvaç keçe sanatı tanıtılmaya ve canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Bu araştırma ile Yalvaç keçe sanatı, keçe üretim aşamaları, Kullanılan araç ve gereçler ile günümüzdeki durumu hakkında veri toplaması yapılmış, elde edilen verilerin yazılı belge olarak paylaşımı amaç edinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Keçe, Keçecilik, Keçe Sanatı, Yalvaç Keçe Sanatı.

Abstract

Felt art, which has an important place in handicrafts, is one of our handicrafts that can survive as an element of our cultural identity. However, today the art of felt and the number of masters performing this art are gradually decreasing. In the art of felt, aba, beam and cover products obtained by recoil felt technique are obtained. However, in recent years, the use of felt is seen in the works of many artists as well as in the production of souvenirs.

Felt production in Yalvaç dates back to ancient times. Today, the number of artists performing this art is being produced, albeit a small number. With the national or international art activities held in the district, Yalvaç felt art is tried to be introduced and kept alive. With this research, it was aimed to collect data about Yalvaç felt art, felt production stages, tools and materials used and its current situation and to share the obtained data as written documents.

Key words: Felt, Felting, Felt Art, Yalvac Felt Art.

GİRİŞ

Keçe, Tekstil Terimleri Sözlüğü'ne göre birinci tanımla, Yün ve keçi kılı gibi hayvansal doğal elyafın, dış tabakasını oluşturan üst örtü hücrelerinin (pulların) belirli ısı, nem ve basınç altında, sıcak ve kaygan bir ortamda sürtünerek birbirine kenetlenmeyle oluşan dokusuz tekstil yüzey ve ikinci tanımla, Ağır bir dinkleme ve yıkama sonucu doku yapısı kaybolan ve yüzeyinde düzgün bir hav tabakası oluşan, iki ya da daha çok katlı yünlü kumaş olarak tanımlanmaktadır (Ergür, 2002: 136).

Göçebe Türk toplulukları gerek çadırlarda gerekse diğer eşyalarında kullandıkları süsleyici unsurlarda doğal olarak yetiştirdikleri hayvanların yünlerinden yararlanmışlar ve birer el sanatı ürünü olan halı, kilim, keçe vb. ürünlerin yapımını kendi geleneksel yöntemleriyle gerçekleştirmişlerdir (Ergenekon, 1994: 13).

Türklerin Anadolu'ya göçüyle birlikte çok değer verdikleri keçe üretimi yerleştikleri topraklarda yaygınlaşmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmesinden önce bu topraklarda yaşamış uygarlıkların keçe ürettiği bir gerçektir fakat Türklerle birlikte keçe kullanımı artmış, hayvancılığın yoğun olduğu bölgelerde keçe üretim merkezi oluşturulmuştur (Küçükkurt, Oyman, 2018: 29).

Keçecilik tarihi incelendiğinde tepme keçe tekniği ile genellikle çadır, çadırlarda kullanılmak üzere yer yaygısı ve çobanların giydiği aba gibi ürünler üretilirken günümüzde daha çok tepme ve iğneli keçe tekniği ile daha çok dekoratif süs eşya yapımının yanı sıra hediyeelik eşya üretimi yapılmaktadır. İğneli keçe yapım tekniği ise istenilen her türlü kompozisyonun yapılmasına olanak sağlayan bir teknik olup keçe sanatı ile ilgilenenlere hem yeni tasarım bulmalarında, hem zaman hem de ürün çeşitliliğinde kazanım sağlamaktadır. İğneli keçe yapımı için keçe iğnesi ve renkli keçe yünlerinin olması yeterlidir. Bu tekniklerle keçe sanatı canlılığını korumuş, farklı teknik ve malzemeler birleşerek yeni farklı tasarımların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

YALVAÇ KEÇE SANATI

YalvaçIsparta'nınbir ilçesi olup keçe sanatının başlangıç tarihi tam olarak bilinmemektedir. Geçmiş dönemlerde bu sanatla çok uğraşan ustalar olmasına rağmen günümüzde oldukça azdır. İlçede Keçe sanatını bugün hala icra eden tek isim Gencer Kondal'dır. Gencer usta sanatı babasından öğrenmiş, babasının yaşlanması nedeniyle ile sanatı tek başına yaşatma çabasıdır.

Yalvaç ilçesinde babadan kalma mesleğini uzun yıllar yürüten keçe ustası Gencer Kondal Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğünden 11 Ocak 2011 tarihinde Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı olmaya hak kazanmıştır. Günümüzde belediyenin de desteklediği çalıştaylar ve etkinliklerle keçe sanatı yurt içinde ve yurt dışında yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yurt içinden farklı bölgelerden gelen sanatçı ve akademisyenlerin katıldığı etkinliklerde keçe sanatına büyük ilgi gösterilmektedir. Özellikle Kondal'ın resim ve seramik çalışmalarından esinlenerek ürettiği yeni tasarımlar büyük ilgi görmektedir.

TEPME KEÇE YAPIMINDA KULLANILAN ARAÇLAR

Geleneksel El sanatları incelendiğinde her bir el sanatımız ayrı bir emek istemektedir. Keçe sanatında da diğer el sanatlarımızda olduğu gibi büyük emek, özen ve dikkat gerektirir. Teknoloji öncesinde keçe tepmede insan gücü kullanılırken bugün günümüzde teknoloji ürünü olan keçe tepme makinesi kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde tepme keçe yapımı için hallaç yani yün çekme makinesi, hasır örtü, keçe tepme makinesi, makas, sepki, halat, süpürge ve makas gibi araçlar kullanılmaktadır. Ham madde olarak da koyun yünü boyasız ve renkli olarak kullanılmaktadır. Yünün keçeleşmesi, keçede kullanılan yünlerin sabun, su ve insan gücü kullanılarak tepme sonucunda birbirine geçerek sertleşmesi ile elde edilmesidir.

TEPME KEÇE YAPIM TEKNİKLERİ

Geleneksel Tepme Keçe Yapımı

Geleneksel tepme keçe yapımında işlem basamakları;

- İlk olarak keçe yapımına başlamadan önce yünler yün çekme yani hallaç makinesinde birkaç defa çekilerek hazırlanır. Eğer çalışma desenli olacak ise yünler doğal boya ile renklendirilir.
- Hazırlanan yünler desenli ise desen hasır örgü üzerine Pasta adı verilen ince şeritler ile desenler oluşturulur.

Fotoğraf 1. Desen hazırlanması (Kılıç Karatay 2018).

- Desen yerleştirildikten sonra sırtlık adı verilen yani çalışmanın zemini olan renkteki yün çıpkı veya el ile yerleştirilir. Yerleştirme esnasında yünlerin eşit olarak dağıtılmasına dikkat edilir.

Fotoğraf 2. Desen üzerine sırtlık atılması (Kılıç Karatay 2018).

- Sırtlığı biten çalışma ılık su ile ıslatılır.

Fotoğraf 3. Su ile ıslatılma işlemi (Kılıç Karatay 2018).

- Islatılan yünler desen kaymayacak şekilde dikkatlice hasıra sarılarak rulo haline getirilir ve halat ipi ile sıkıca bağlanır. Tepme işlemi bir öne bir arkaya tek ayakla ve aynı hareketleri yapan birkaç kişi ile yarım saat kadar tepilir.

Fotoğraf 4. Hasıra sarılma işlemi (Kılıç Karatay 2018).

- Daha sonra açılarak eğer desende kayma var ise çatki adı verilen düzeltme işlemi yapılır.

Fotoğraf 5. Kayan desenleri düzeltme işlemi (Kılıç Karatay 2018).

- Yünlerin birbiri ile kaynaşarak keçeleşmesi için yeşil kalıp sabun ile sabunlanır.

Fotoğraf 6. Sabunlama işlemi (Kılıç Karatay 2018)

- Yünlerin sabunla daha iyi kaynaşması için üzerine sıcak su ilave edilir.
- Sabunlanan ve ıslatılan keçe tekrar pişirilmek için hasır örtüye sarılır ve rulo haline getirilerek sıkıca bağlanır. Yünler iyice pişip keçeleşene kadar tepme işlemi yapılır.

Fotoğraf 7. Sabunlanan yünler hasır örtüye sarılarak rulo haline getirilmesi (Kılıç Karatay 2018).

- Tepme işlemi biten ürünler hasır örtüden çıkarılır.

Fotoğraf 8. Pişen keçeleşmiş yünlerin hasır örtüden çıkarma işlemi (Kılıç Karatay 2018).

- Biten ürünler su ile yıkanıp durulandıktan sonra asılarak kurutulur.

Fotoğraf 9. Keçenin serilerek kurutma işlemi (Kılıç Karatay 2018).

Günümüzde keçe yapabilmek için tepme aşamasında insan gücü yerine tepme makinesi kullanılmaktadır. Tepme makinesi ile elde edilen keçelerle insan gücünün kullanıldığı keçeler arasında herhangi bir fark yoktur. Teknolojinin gelişimi keçe yapımında insanlara kolaylık sağlamış, desen ve kompozisyonlarda daha fazla çalışma alanı imkânı sağlamıştır. Böylelikle keçe yapımında hem zamandan hem de insan gücünden tasarruf sağlanmaktadır. Örneğin eskiden üretilen keçelerde ezbere dayalı üç göbek yıldız gibi bilinen desenlerin yerine günümüzde istenilen kompozisyon rahatlıkla çalışılabilmektedir.

Yalvaçta bulunan keçe ustası Gencer Kondal ile yapılan görüşmede son dönemlerde keçe sanatında tepme keçenin yanı sıra, tepme keçe üzerine iğne ile işlenerek yapılan İğneli keçe tekniğinin de çok fazla ilgi gördüğünü belirtmiştir. Özellikle İğneli keçe tekniğinde kullanılan keçe iğnesi ile istenilen desen veya kompozisyon rahatlıkla çalışılabilmektedir.

Fotoğraf 10. İğneli keçe tekniği ile üretilmiş ürün (Kılıç Karatay 2018).

İğneli keçe tekniğinde desen, keçe üzerine uygulanmak istenen kompozisyona uygun renklerde boyanmış yünlerin, motiflerin şekline göre iğne yardımı ile kumaş keçe üzerine işlenmesi ile elde edilmektedir.

KEÇE YAPIMINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇLER

Yün: Genellikle Mayıs veya Haziran aylarında havanın ısınması ile koyunların kırılması ile elde edilen yünler kullanılır.

Fotoğraf 11. Kullanılan yün malzemesi (Kılıç Karatay 2018).

Yün Çekme Makinesi (Hallaç): Kırılmış ve ham olan yünlerin birkaç defa çekilerek hazırlanması için kullanılır.

Çıpkı: Süpürgeye benzeyen ve çalidan yapılmış bir araç olup özellikle sırtlık yünlerinin serpiştirilerek yerleştirilmesinde kullanılmaktadır.

Fotoğraf 12. Çıpkı (Kılıç Karatay 2018).

Süpürge: Çalı süpürgesi olarak bilinen ve yünlerin

üstüne su serpmek için kullanılan bir araçtır.

Pasta: Öncesinde renkli yünlerden elde edilen kumaş keçelerin makas yardımı ile şekilli şeritler halinde kesilmesi ile elde edilen kumaş parçalarıdır. Genellikle desen oluşturulmasında ve sınırlarında kontür olarak kullanılmaktadır. Yalvaç ilçesinde kontüre kıyı denilmektedir.

Fotoğraf 13. Pasta ile desen yerleştirme (Kılıç Karatay 2018).

Hasır Örtü: Keçe yapılacak yünlerin yerleştirilmesinde ve dağılıp bozulmaması için sarılan örtüdür. Çok eskilerde hasır veya kamışlardan elde edilen örtüler kullanılırken günümüzde naylon örtüler kullanılmaktadır.

Fotoğraf 14. Hasır örtü (Kılıç Karatay 2018).

Halat İpi: Rulo haline getirilmiş ürünlerin hasır örtü içinde bozulmadan tepilebilmesi için hasır örtüyü sıkıca bağlamak için kullanılmaktadır.

Kırklık Makası: Gerekli olan durumlarda yün, keçe kumaş veya ip kesiminde kullanılmaktadır.

Fotoğraf 15. Kırlık makası (Kılıç Karatay 2018)

Sabun: Keçe yapımında yünlerin keçeleşmesi için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 16. Sabun (Kılıç Karatay 2018).

Tepme makinesi: Gelişen günümüz teknolojisi nedeniyle insan gücü yerine keçe yapımında tepme işlemi yapmak için kullanılmaktadır. Hem zaman hem de kolaylık sağlamaktadır.

Fotoğraf 17. Keçe Tepme makinesi (Kılıç Karatay 2018).

Su bidonu: Yünlerin ıslatılmasında kullanılan ağzı yani ibik kısmı delikli olan araçtır.

Fotoğraf 18. Su bidonu (Kılıç Karatay, 2018).

Keçe İğnesi: Kumaş keçe üzerine istenilen desenin daha kolay şekilde işlenmesinde kullanılan bir araçtır. Tekli, üçlü ve yedili olmak üzere farklı çeşitleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 19. Tekli, üçlü ve Yedili Keçe İğnesi (Kılıç Karatay 2018).

Keçe İğne Fırçası: Değişik ebatlarda olup iğneli keçe çalışması yaparken kumaş keçenin altına konularak iğne uçlarının sert zemine değip uçlarının kırılmasını önlemek için kullanılan araçtır.

Fotoğraf 19. Keçe fırçası(Kılıç Karatay 2018).

Fotoğraf 20. Keçe iğne ve fırçası ile desenlendirme işlemi(Kılıç Karatay 2018).

SONUÇ

Yalvaç'ta bir zamanlar meslek olarak bilinen keçe sanatı günümüzde önemini kaybetme tehlikesi içindedir. Özellikle de yeni nesil gençliğin bu sanata ilgisizliği, zahmeti, teknolojiinin gelişmesi ile yeni iş alanlarının artması, emeğin karşılığını alamaması ve okuma oranının artması sanata ilgisinin azalmasının başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Bölgede sadece keçe sanatı değil diğer el sanatları da hemen hemen aynı sorunlarla karşı karşıyadır.

Yalvaç ilçesinde bu sanatları canlı tutmak ve gelecek nesillere aktarabilmek için farklı etkinlikler düzenlenmektedir. Son olarak Temmuz 2018'de belediye tarafından geleneksel olarak düzenlenen Yalvaç Pisidia Antiokheia Kültür, Turizm ve Sanat Festivali yapılmaktadır. Bu etkinliğe yörede icra edilen sanat dallarına ilgi duyan farklı mesleklerden ve akademisyenlerden olan sanatçılar katılmaktadır.

Yalvaç'da bulunan ve baba mesleği olan keçeciliği devam ettiren Gencer Kondal keçe üretimi yapan ve atölyesi bulunan tek ustadır. 2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığında Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcısı' unvanı verilmiştir. Kondal'a ait atölye hem Isparta hem de çevre illerden bu sanata ilgi duyan kişilere de hizmet vermektedir. Akdeniz Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Konya Selçuk Üniversitesi gibi daha birçok kurum çalışanları ve öğrencilerine de atölyesini açarak onlara istedikleri gibi çalışma olanağı sunmaktadır. Amacının bu sanatı canlı tutmak olduğunu belirten sanatçı kendisi de yurt içi ve yurt dışında yapılan etkinliklere katılarak Yalvaç

keçe sanatını duyurmaya çalışmaktadır.

Yalvaç keçe sanatı gelişen teknoloji ve teknolojinin getirdiği yenilikler ile müşterinin arz ve talebi sonucunda bazı değişikliklere uğramıştır. Örneğin geleneksel tepme keçede desenleme işleminde çoğunlukla Pastalar kullanılırken bazı kompozisyonlarda tepme keçe ile elde edilen kumaş keçeler üzerine iğneli keçe ile desenlendirme yapılmaktadır.

Her yıl beldeyi ziyaret eden turistler sadece bölgedeki antik yerleri değil el sanatı üretimi yapan atölyeleri de gezip hediyelik ürün almaktadırlar. Keçe sanatında meydana gelen değişimlere de arz talebin de etki olmuştur. Örneğin tepme keçe tekniği ile üretilen aba veya büyük ebatlardaki yaygı örtülerden çok çanta, fular, anahtarlık gibi küçük boyutlarda ki hediyelik ürünler tercih edilmektedir.

KAYNAKÇA

Ergür, A. (2002). Tekstil Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Ergenekon, C. (1994). Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi İle Renk Desen Teknik Ve Kullanım Özellikleri. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitim Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Küçükkurt, Ü., Oyman Naile R. (2018). Afyonkarahisar'da Keçe Üretimi ve Keçe Atölyeleri. Afyonkarahisar: Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları Yayın: 59.

Sözlü görüşmeler

Kondal Gencer, Keçe Ustası, Sözlü görüşme, 12 Ağustos 2018